

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΥΜΝΟΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

Ψάλλει ο πρωτοψάλτης ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΤΑΡΑΒΑΝΟΓΛΟΥ

BYZANTINE HYMNS OF HOLY WEEK

Μανώλης Καλομοίρης (1883-1962)
ΒΡΑΔΥΝΟΙ ΘΥΡΥΛΟΙ

Ποίηση : Κώστα Χατζόπουλου
Α' Κύκλος (1940-41), Β' Κύκλος (Πέρασιες) (1946).

Μαρκέλα Χατζιάνο, τραγουδί.
Δανάη Καρά, πιάνο.

Το 1938, σε ηλικία 55 χρόνων, ο Καλομοίρης συναντάει για πρώτη φορά μια νεαρή κοπέλα, κάπου 30 χρόνια νεότερη του που τραβάει από την πρώτη στιγμή την προσοχή του. Το 1940-41 όταν γράφει τον πρώτο κύκλο τραγουδιών, από τον κύκλο ποιημάτων "Βραδυνοί Θυρύλοι" του Κώστα Χατζόπουλου, είναι άρρωστος από έρωτα, για τη νεαρή αυτή γυναίκα που δεν τον δέχεται βέβαια. Είναι άλλωστε παντρεμένη. Και τον τυραννεί φριχτά - λένε, ακόμη σήμερα, οι κακές γλώσσες. Τι άλλο μπορούσα να κάνω; - απαντάει εκείνη.

Υπάρχει ένας ολόκληρος θύλος γύρω από αυτό το γεροντικό πάθος του Καλομοίρη. Πως σταματάει τις εξετάσεις του Ωδείου για να βγει να δει γιατί άργησε εκείνη. Πως διακόπτει, στη μέση, μια συναυλία και την ξαναρχίζει από την αρχή, για να περάσει εκείνη και ο συζυγός της. Πως βαρύνει και κουρασιμένος στα 60 του χρόνια τρέχει ν' αρπάξει το τραμ γιατί την είδε μέσα. Πως σκαρφαλώνει στο παράθυρό της και απειλεί να πέσει να σκοτωθεί αν δεν τον δει.

Η γυναίκα αυτή είναι πάντα κοντά μας και είχε την καλωσύνη να με αφήσει να δω τρία γράμματα του Καλομοίρη, γραμμένα λιθανάτα το 1941 (δεν έχουν ημερομηνία). Το ερωτικό παραλήρημα του Καλομοίρη είναι μαγικό:

... Και ξημέρωσε η τέταρτη μέρα του φριχτού μου μαρτυρίου, τρεις μέρες χωρίς να σε δω, χωρίς να χαρούνε τα μάτια μου τα μάτια σου και η ψυχή μου την ψυχή σου...

... Σκέφτομαι όλο Εσένα... Εσένα που ενσαρκώνεις στην ψυχή μου την Πατρίδα... Ω Κυρά μου πες μου πως είσαι... Θέλω να πέσω στα πόδια σου να σε προσκυνήσω και να σου απαλύνω την καρδιά... "Εσένα, που ενσαρκώνεις στην ψυχή μου την Πατρίδα !!! "Αυτό είναι καταπληκτικό! Μπορεί στην ψυχανάλυση μα και στην ποίηση να είναι κοινός τόπος ότι η Πατρίδα μπορεί να είναι γυναίκα, μάνα, αδερφή, ερωμένη... Στον Καλομοίρη όμως είναι ρητό και σχεδόν συνειδητό. Ο Φοίβος Ανωγειαννάκης αφηγείται ότι ξέρεi με σιγουριά ότι ο Καλομοίρης δεν είχε ενδιαφερθεί ποτέ για ξένη γυναίκα, για μη-Ελληνίδα. Κι είχε ζήσει δέκα χρόνια στο εξωτερικό και είχε κάνει πολλά ταξίδια. Για τον Καλομοίρη η "Γυναίκα" ήταν Ελληνίδα και η Ελλάδα ήταν γυναίκα...

Στα ποιήματα του Κώστα Χατζόπουλου, ο Καλομοίρης προσθέτει και προτάσει, το 1941, ένα δικό του, Αφιέρωμα:

Κι αν τα τραγουδιά αυτά δεν τα τραγούδησες,
Αθάνατη αγαπημένη,
κι αν όνειρο ήσουν διαβατάριχο,
Σκιά, Νεράιδα ή Φως
που στερονοσβένει,
πάντα μες το τραγούδι μου δειλά,
κάτι απ' τον κορμιού Σου το λαμπάδιασμα,
κάτι απ' της φωνής Σου τη μαγεία,
θα φεγγοτρέμει με καμινό,
θα σιγοκλαίει με λατρεία!

Αυτή η Αθάνατη Αγαπημένη του Καλομοίρη, η Ελλάδα, που πάντα αγαπάει και πάντα πιστεύει, τον έχει πολύ πικράνει. Τα βάσανά της τον έχουν κατατυραννήσει. Η υπόσχεση που του 'χε δώσει, μικρό-παιδί ακόμα, στη Σμύρνη, η τυφή γριούλα η τούτσα-Μαρούκα, δε βγήκε αληθινή. Ο Λευτέρης από την Κρήτη, δεν τους λευτέρωσε. Στην Ελλάδα ξαναγύρισαν οι βασιλιάδες κι η πατρίδα του η Σμύρνη, παραδόθηκε στους Τούρκους και στις φλόγες. Το 1936 ο Βενιζέλος πεθαίνει εξόριστος... Η αδιαφορία που του δείχνει η αγαπημένη του τον έχει ρημάξει. Δεν αγκαλιάζει τα τραγουδιά που της γράφει εδώ και 30 χρόνια. Τόσες ήταν οι ταλαιπωρίες του με τα δύο πρώτα του μουσικά δράματα, τον Πρωτομάστορα και Το Δαχτυλίδι της Μάνας, που ορκίζεται να μην ξαναγράψει όπερα ποτέ.

Ο καθαρευουσιανισμός βασιλεύει πάντα στην Ελλάδα, μ' όλα όσα συνεπάγεται. Το πρώτο του παιδί πέθανε μικρό, ο δεύτερός του γιός δολοφονήθηκε σε ηλικία 18 χρόνων και η κόρη του Κρινώ, ζει μακριά στη Γαλλία. Σ' αυτή

την ψυχική κατάσταση και άρρωστος από το στομάχι του ο Καλομοίρης γράφει τους Βραδυνοί Θυρύλους, ύμνο πικρό στην Ελλάδα και σε μια νεαρή γυναίκα που και οι δυο τον απαρνούνται...

Ο Γιώργος Λεωτσάκος έχει γράψει για τον πρώτο κύκλο από τους Βραδυνοί Θυρύλους :

"Δουλεμένα από το ερωτικό πάθος, οι στίχοι του Χατζόπουλου με τη διαβρωτική μελαγχολία του υπέροχου λυρισμού τους, η μελωδική γραμμή της φωνής και η πιανιστική συνοδεία, όλα σμίγουν σε μια ενότητα με ένα τρόπο τόσο οργανικό ώστε να κινεί το θαυμασμό μας. Το τονικό κλίμα είναι, βασικά, εκείνο των τρόπων του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού και όμως ο Καλομοίρης είναι εκείνος που απλώνει σε μουσική τη βασανισμένη του ψυχή. Η φωνητική γραμμή σε εξαιρετικές καμπύλες ή μελίσματα (χρωματικά κυρίως) αποδίδει τις απότομες μεταπτώσεις του στίχου από τον πόθο και τη λαχτάρα στην απόγωση, καταφεύγοντας συχνά σ' αυτό που οι Άγγλοι αποκαλούν word painting (σε ένα έργο φωνητικής μουσικής, η μουσική απεικόνιση του νοήματος μιας ορισμένης λέξης ή της ιδέας που συνδέεται με αυτήν, λ.χ. ένα ανιών σχήμα για μια λέξη όπως ύψος ή μια διαφάνια για μια λέξη όπως πάθος). Το ίδιο κάνει και το πιάνο, συχνά με ένα τρόπο εύστοχα εμπρεσιονιστικό (Το Τραγούδι που κλαίει, Σπάξει η βροχή), ζωγραφίζοντας ένα ψυχικό τοπίο. Αυτή η έξαρση του πάθους και του ανολοκλήρωτου πόθου στα περισσότερα τραγουδιά φαίνεται να εκφράζεται χάρη σε ένα μελωδικό σχήμα που εμφανίζεται με διάφορες μορφές: μια ανιούσα πέμπτη οριά προς τα επάνω και κατόπιν η μελωδική γραμμή τείνει λίγο-πολύ να κατέβει με συνεχή κίνηση, λες και συνειδητοποιεί την αδυναμία της ολοκλήρωσης."

Εικοσιεπτά ετών σήμερα η Μαρκέλα Χατζημιώννου (το Χατζιάνο είναι καλλιτεχνικό ψευδώνυμο) άρχισε τις σπουδές της, με υποτροφία, στα δεκατρία της χρόνια στο Εθνικό Ωδείο. Αποφοίτησε στα δεκαεννιά. Όταν την άκουσε ο Τίτο Γκόμπι στο διαγωνισμό Μαρία Κάλλας, το 1981, την πήρε με υποτροφία κοντά του στην Ιταλία. Το 1983 κέρδισε το διεθνή διαγωνισμό του BBC στο Κάρντιφ. Έχει συμπαράξει με όλες τις ελληνικές συμφωνικές ορχήστρες, εμφανίστηκε δύο φορές στο Φεστιβάλ Αθηνών και πρόσφατα και με μεγάλη επιτυχία, στην Όπερα της Βοστώνης ως Σουζούκι και στην Όπερα της Σόφιας ως Ατζουσταίνα. Το 1986 κυκλοφόρησε ο πρώτος της δίσκος, η 2η Συμφωνία του Μανώλη Καλομοίρη, των Αντίφωνων και Καλών Ανθρώπων. Ο πρώτος κύκλος από τους Βραδυνοί Θυρύλους τραγουδιέται συνήθως από μεσόφωνη και ο δεύτερος από υψίφωνη. Η Μαρκέλα Χατζιάνο είναι λιθανάτα η πρώτη τραγουδίστρια που τραγουδάει και τους δύο κύκλους.

Η Δανάη Καρά γεννήθηκε στην Πόλη όπου άρχισε μαθήματα πιάνο σε ηλικία 5 ετών. Αποφοίτησε από το Ωδείο Αθηνών το 1972 με πρώτο βραβείο και χρυσό μετάλλιο. Έκανε ανώτερες σπουδές στη Σχολή Τζουλιαντ της Νέας Υόρκης και από το 1980 ζει στην Αθήνα. Έχει κάνει πλήθος εμφανίσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό και κυκλοφορούν ήδη δύο της δίσκοι με έργα Ελλήνων συνθετών.

Χάρης Πολιτόπουλος,
Αθήνα, Νοέμβριος 1987

Manolis Kalomiris (1883-1962)

EVENING LEGENDS

A song cycle for voice and piano on poetry
by Kostas Hatzopoulos
Cycle A (1940-41), Cycle B (1946)

Markela Hatziano, voice.
Danae Kara, piano.

Manolis Kalomiris, the father figure of the National School of greek music was born in Smyrna in 1883 and died in Athens in 1962. His manifold activities as composer, teacher, founder of conservatoires, holder of various official positions, author of musical textbooks and music critic, shaped greek musical life to a considerable extent during the first half of the twentieth century.

He studied music in Athens, Konstantinople and Vienna and worked for four years, as a piano teacher, in Russia, before permanently settling in Athens, in 1910. His early contact with the greek folk song, his acquaintance with German and Russian music, his involvement in the liberal movement and the movement for "dimotiki" (the spoken language of modern Greeks as opposed to the purist language of the conservatives and the elite) were the influential factors in his artistic personality. His admiration for poet Kostis Palamas and writer Nikos Kazantzakis are also of great importance. He wrote more than 200 works including 5 operas and 3 symphonies. He is better known to the general public by the grandiloquent passion of his first, "Levendia" Symphony, probably the most popular of all greek works of classical music. His many song cycles for voice and piano, more esoteric, more impressionistic, remain less known, although some of his admirers consider them his best works.

The song cycle "Evening Legends" written in the 1940s when Kalomiris was in his late fifties and early sixties is inspired by his love for a woman some 30 years younger than himself. It also expresses a broader mood of resigned desperation at a time when Kalomiris was bitterly disappointed by accumulated personal, social and national calamities such as the death of his children, the permanent loss to Turkey of his birth place, Smyrna, the death of his political hero Eleftherios Venizelos and the indifference of the young woman to whom he was pouring all his love. Kalomiris added an introductory poem of his own to the cycle of poems by Kostas Hatzopoulos, a "dedication to her that never sang them". A translation of the poems will not be attempted. The foreign listener must use his imagination. Some key phrases chosen from the first few songs give a glimpse of the atmosphere: "You were a passing dream, a shadow, a nymph, a trembling light...", "Eyes open in mist...Boats lost like a vision...", "And it was the song of dawn that we sang softly in the evening...", "You came and the day was pale and it was cold..."

Markela Hatziano was born in Athens in 1960 and started her studies at the age of 13 with a scholarship from the National Conservatoire founded by Kalomiris. After graduating in Athens she studied under Tito Gobbi in Italy. In 1983 she won the BBC-Cardiff, Singer of the World Competition. She has appeared in concerts with all greek orchestras and twice in the Athens Festival. She has given numerous recitals all over the world and she has sung Suzuki at the Boston Opera and Azucena at the Sofia Opera, in the Sofia Festival. Her first record was released in 1986 singing the mezzo-part in Kalomiris' second Symphony. The first of the two cycles of "Evening Legends" is usually sung by a mezzo and the second by a soprano. Markela Hatziano is most probably the first singer who sings both of them.

Danae Kara was born in Konstantinople where she started studying piano at the age of 5. She graduated from the Athens Conservatoire in 1972 with first prize and gold medal. She continued her studies at the Julliard School, New York and has been living in Athens since 1980. She has played with all greek orchestras and has given numerous public, radio and TV concerts and recitals in many countries. She has already produced two records of music by Greek composers.

Haris Politopoulos,
Athens, November, 1987

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ
Μη Κερδοσκοπική Εταιρία για την Ανάπτυξη των Τεχνών
Πολυτεχνίου 6, ΑΘΗΝΑ 10433. Τηλ. 5228658/5246153 ΤΙΧ 223957 CONC

Εξώφυλλο : Ευγενία Γρηγοράκη

GREEK CULTURAL OFFICE
A non-profit Organization for the promotion of the Arts
6 Polytechniou street, 10433 Athens, Greece. Tel: 5228658/5246153 Tlx 223957 CONC

Cover by Eugenia Grigorakis